

DINNYÉS PATRIK

AZ ÉRSEKI SZÉKVÁROS TEMPLOMAI

Eger városának „arcai” közül az egyik legmeghatározóbb a főpapi székhely. Ennek nyomai a város történetének lelki, szellemi és épített örökségében egyaránt megtalálhatóak. Utóbbi esetben az egyik leginkább kézzelfogható alkotások a város templomai, amelyek egyben a szellem bölcsői és a közösségek lelki életének otthonai. A következőkben az érseki székváros római katolikus templomainak történetét fogom áttekinteni. Szükséges az elején rögzíteni, hogy a kápolnákra jelen dolgozatban külön nem térek ki, mivel az egyrészt jelentősen megnövelné a szöveg terjedelmét, másrészt pedig különös célom volt azokra az egyházi szakrális terekre fókuszálni, melyekhez plébániai vagy más élő közösségek kapcsolódtak. Így az alábbiakban olyan – egyébként ikonikusan egri – kápolnákról nem esik külön szó, mint például az Érseki Palota, a szeminárium és a Líceum kápolnája, vagy a temető- és fogadalmi kápolnák.

A Szent István király által alapított püspöki székhely és a város kialakulása kölcsönösen hatott egymásra: ahogy a lakosság száma egyre nőtt, úgy növekedett a lelkipásztori tevékenység szükségessége is.¹ Első királyunk az egyházszerzés során arra adott parancsot, hogy tíz településenként építsenek (és tartsanak fenn) egy templomot, azonban a 13. század végén már legalább négy egri plébániatemplom volt.² Ehhez persze hozzátartozik az is, hogy a történelemtudomány úgy gondolja, Eger városa nem egy tudatos városépítő tevékenység, hanem kisebb települések összeolvadásának eredménye. Ugyanakkor biztosra vehető, hogy valamilyen templomot vagy kápolnát az alapítással párhuzamosan építenie kellett a betelepülő püspökségnek.³

Székesegyház(ak)

A székesegyház kapcsán több templomot is meg kell említeni, hiszen az elmúlt ezer esztendőben legalább négy egri templom is szolgált a főpásztor széktemplomaként. Az első templomépítések között kellett lennie a püspöki széktemplomnak is, de sem ennek, sem

¹ Kovács, B., *Az egri egyházmegye története 1596-ig*, Eger 1987, 27–30.

² Uo. 62.

³ NAGY, J., *Eger története*, Gondolat, Budapest 1978, 12–18.

a később székesegyházként funkcionáló következő két templomnak sem ismert az építkezésének a pontos ideje, arról primer forrás nem maradt fenn. Ezzel szemben a negyedik – a mai székesegyház vagy a közelmúltig az egriek között népszerű nevén Nagytemplom – 19. századi építése jól dokumentált.

Ha a Király-szék legenda írott forrásokkal nem is támasztható alá, elképzelhető, hogy már a 11. században a várdombon megépült az első (talán fából való) székesegyház, amelynek Szent János evangélista volt a védőszentje.⁴ Ez azonban már a 12. századra elpusztult, így új székesegyház építése vált indokolttá, amelyre a 12. században, II. István (1116–1131) és Imre (1196–1204) királyok alatt kerülhetett sor. Közismert, hogy Imre királyt 1204-ben Egerben, így talán a saját maga által építtetett (vagy befejezett) templomban temették el.⁵ A román stílusú, háromhajós székesegyház 47 méteres hosszával és 24 méteres szélességével a királyság egyik legnagyobb templomának számíthatott.⁶ Ez a székesegyház azonban az 1241-es tatárjárás során jelentős károkat szenvedhetett.⁷ Rogerius *Siralmas énekéből* tudjuk, hogy „a tatárok Eger városát földúlták, s a városiak és mások közzül, kik a város védelmére összegyűltek volt, némelyeket megégetvén, másokat kardra hányván, a püspök és egyház kincseit zsákmányul onnan elhordták vala”.⁸ A tatárjárást követően IV. Béla volt az, aki elkezdte, majd utódai folytatták a vár fejlesztésével együtt a székesegyház újjáépítését. A 14. század közepén biztosan búcsújáró hely a székesegyház, amit VI. Kelemen (1342–1352) és XI. Gergely pápák (1370–1378) oklevelei tanúsítanak.⁹

A székesegyház késő gótikus stílusban való átépítése a 15. század közepén, Beckensloer János püspök (1468–1475) korában kezdődött meg. Bár ezt más reneszánsz püspökök közül többen is folytatták, az építkezés többször meg-megakadt. Ennek – továbbá természeti katasztrófák vagy hatalmi intrikák – ellenére is talán ez az időszak tekinthető a várbéli székesegyház utolsó virágzásának, amit még hangsúlyosabbá tesz a következő évszázadban bekövetkező végső leromlása.¹⁰ A püspöki számadáskönyvek alapján egy virágzó központ tárul elénk, aminek azonban a püspökét rendszerint nélkülöznie kellett, hiszen azok országos jelentőségű világi pozíciókat is gyakran elláttak.¹¹ Ezt a virágkort követte a protestantizmus terjedésével a konfliktusok kora, majd a török hódoltsággal a hanyatlás időszaka.

⁴ Soós, I., *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése*, SZIT, Budapest 1985, 53.

⁵ *Heves megye műemlékei II.* (Magyarország műemléki topográfiája 8.), szerk. DERCSÉNYI, D. – VOIT, P., Budapest 1972, 13.

⁶ NAGY, *Eger története* 18.

⁷ *Heves megye műemlékei II.* 61.

⁸ Rogerius *siralmas éneke*, in *Magyarország történetének forrásai. Magyarország alapításától a XVI. századig*. I. kötet. II. füzet. Pest 1861, 25.

⁹ *Heves megye műemlékei II.* 132–133.

¹⁰ NAGY, *Eger története* 22–28.

¹¹ *Heves megye műemlékei II.* 61.

Az egri püspökség székhelye több mint 5 évszázadon keresztül helyezkedett el a várdombon. Bár Verancsics Antal püspöksége (1557–1569) idején még tett kísérletet a várba való visszatérésre, már a 16. század elejétől az egri vár jellege erősen konvergált az ország állapotához. A török fenyegetettség mértékének növekedésével a vár, így annak épületei is egyre inkább katonai szereppel bírtak, gyakran protestáns várkapitányok irányítása alatt. Feltételezések szerint a korai vár azért volt olyan nagy kiterjedésű, mert a várdomb jelentős részét a püspöki és káptalani épületek már elfoglalták. Így amikor a hadászati szempontok kerültek első helyre – különösen Dobó István rendelkezései során –, az egyházi épületek eltűntek vagy legalábbis átalakultak. A káptalani templom helyén ágyúdomb nőtt ki, a várszékesegyház gótikus szentélyéből pedig bástya lett. Eleve az egész várszékesegyház is egyre inkább katonai céloknak volt alárendelve, raktárként funkcionált az 1552-es ostrom alatt és az azt követő években is. Közismert, hogy az ostrom alatt a szentélyben tárolt puszkapor egy alkalommal fel is robbant, aminek eredményeképpen a tető beszakadt, és az egyik torony ledőlt. Az ostrom után Verancsics püspök újult erővel fogott neki az egyházi javak helyrehozatalának: székhelyét Egerbe tette, és onnan irányította a székesegyház felújítását, aminek eredményeként 1563. november 13-án újra is szentelte azt. Miután országos feladatai a püspököt a városból elszóltították, a protestáns Magóchy Gáspár várkapitány 1566-ban székesegyházat raktárrá alakította és katolikus egyházi személynek megtiltotta a vár területére való lépést.¹²

Mindebben nem történt változás, hiszen 1580-ban az egri káptalan már azzal fordult Radéczi István püspökhöz (1572–1586), hogy a használhatatlanná vált várszékesegyház helyett használhassák a váron kívül álló Szent Mihály-plébániatemplomot. Ezzel a gótikus székesegyház szakrális szerepe véget ért, amely napjainkig tartó, végérvényes állapotnak bizonyult, ugyanis a források alapján úgy tűnik, hogy a hódoltság alatt az egykor hatalmas székesegyház jelentős részét a török lebontatta, és más épületeket épített belőle, mecsetként hosszú távon nem használta.¹³

A felekezeti konfliktusok miatt nem ment könnyen az új székhely birtokba vétele, a török terjeszkedéssel pedig eleve nem is lehetett tartós.¹⁴ Mindez azonban még nem jelentette a várszékesegyház teljes pusztulását, ami csak a 18. század végén következett be, amikor is megmaradt köveit Eger újjáépítésére használták fel.¹⁵

Így tehát még a török fennhatóság 1596-os kezdete előtt a Szent Mihály-templom vált a püspök, a káptalan és az egyházmegye főtemplomává, de csak rövid ideig.¹⁶

¹² SUGÁR, I., *Az egri püspökök története*, SZIT, Budapest 1984, 267–269., NAGY, *Eger története* 19., 32–39., 67., 92–93.

¹³ Az 1596-os ostrom után közvetlenül mecsetté alakították a székesegyházat, III. Mohamed szultán itt adott hálát Allahnak a győzelemért. NAGY, *Eger története* 132., 136–137.

¹⁴ *Heves megye műemlékei II.* 407.

¹⁵ NAGY, *Eger története* 132.

¹⁶ NAGY, *Eger története* 83.

A Szent Mihály-templom elhelyezkedéséből arra következtethetünk, hogy a középkori város fiatalabb templomai közé tartozhatott, mivel olyan mélyen fekszik, ahol csak később, bizonyos mértékű folyószabályozás után jelent meg a város.¹⁷ Ugyanakkor 1310-ből már találunk róla említést.¹⁸ A török hódoltság kezdetén a Szent Mihály-templomból a várost meghódító III. Mohamed dzsámiját alakították ki.¹⁹

A felszabadítást követően a káptalan szándékában állt a várbeli székesegyház helyreállítása, de arra az időre, amíg ez nem történt meg, kérvényezték ismételten a Szent Mihály-templomot használatra. A Kamara azonban először nem azt, hanem a Káptalan (ma: Knézich Károly) utcai dzsámit (korábban Szent Katalin-templom) rendelte ki.²⁰ Ezt a török templomot Szent József tiszteletére szentelték fel, és ennek a minaretje áll napjainkig is a városban.²¹

A 18. század elején Telekessy István (1699–1715), majd Erdődy Gábor püspökök (1715–1744) irányításával a Szent Mihály-templomnak nemcsak felújítása, de kibővítése is megtörtént. Átkerült a szentély, új torony is épült, és maga az épület is meghosszabbodott. Giovanni Battista Carlone tervei alapján gyakorlatilag átépítésre került az egész templom, hiszen a réginek csak néhány fala került az új barokk épületbe.²² A bővítés ellenére a templom valószínűleg nem felelt meg a hatalmas egyházmegye székesegyházának, ezért már a 18. században, a további két püspök, Barkóczy Ferenc (1744–1761) és Eszterházy Károly (1761–1799) alatt is felmerült egy új építése, amire végül csak az 1830-as években került sor.²³

Az új székesegyház építtetője végül Pyrker János László egri pátriárka-érsek lett. 1827-ben nevezték ki, de két évvel később, 1829-ben már megbízatást is adott Johann Baptist Packh bécsi építésznek, hogy tervezzék meg az egyházmegye új főtemplomát. Mivel a tervek nem nyerték el az érsek tetszését, megbízta Hild Józsefet is. 1830-ban elbontották a régi székesegyházat, és a következő évben már hozzá is fogtak a munkálatoknak. Az új székesegyházat 1837. május 6-án szentelte fel Pyrker érsek, de egyes munkálatokra addig még nem került sor. Így például a kupola freskói csak száz évvel később, 1949–1950 között készültek el. A székesegyház építésének története kiválóan dokumentált és a szakirodalom által is jól feldolgozott téma, így bővebben itt erről nem szólunk.²⁴

¹⁷ Heves megye műemlékei II. 15.

¹⁸ Uo. 407.

¹⁹ NAGY, *Eger története* 151.

²⁰ SUGÁR, *Az egri püspökök története* 377.

²¹ Heves megye műemlékei II. 325.

²² NAGY, *Eger története* 254–255., SUGÁR, *Az egri püspökök története* 377., 399., Soós, *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése* 54.

²³ Soós, *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése*, 54., N. Kiss T., „Az egri megyének ragyogó koronája” Kiegészítések az egri bazilika tervvariációiboz, in *Fejezetek az ezer éves Egri Egyházmegye történetéből*, Eger 2018, 101–112.

²⁴ Heves megye műemlékei II. 407. 415–421., NAGY, *Eger története* 275–276., SUGÁR I. Pyrker János László érsek és Eger városa, in *Pyrker János emlékkönyv*, Eger 1987, 110–117.

Az elmúlt években Ternyák Csaba érseksége alatt Eger több temploma (és egyházi épülete) nyerte vissza egykori szépségét. Ezek közül is kiemelkedő a székesegyháznak az építtetése óta történő legteljesebb körű felújítása és a kor igényeinek megfelelő fejlesztése.

A középkori templomok

A város középkori templomairól kevés biztos információ van. Következtetéseket például az Anjouk békésebb uralkodásának időszaka kapcsán lehet felállítani. A békeidő építkezései mesterembereket csalogattak a városba, de munkát adott a helyieknek is. A városrészek és utcák későbbbről ismert nevei utalnak a betelepített lakosság etnikai viszonyaira, hiszen azok nemcsak környékbéli magyarok voltak, hanem Nyugat-Európából érkező csoportok is. Ezekben a városrészekben álló templomok napjainkig nem maradtak fenn, azonban többségük helyén ma is templomok állnak. A szakirodalomból megtudható, hogy Boldogasszony-templom és kolostor állt a mai szervita templom, Szent Katalin-templom a későbbi irgalmasrendi, ma Szent Sebestyén-templom, Szent Demeter-templom a mai ferences templom, Ágoston-rendi Szent Miklós-templom a mai ortodox Szent Miklós-templom, végül pedig a már említett Szent Mihály-templom a mai székesegyház helyén. Az említett várhegyi templomokon kívül még a Cifra kapunál egykor álló Szent Jakab-templom, illetve a mai Szarvas téren egykor álló Szent László-templom helyén nem magaslik napjainkban templom.²⁵ A közös felsorolásokból rendszerint kimarad a mai minorita templom mellett állt korábbi szintén minorita templom.²⁶ Egy másik releváns csoportosítás a plébániatemplomok alapján való megkülönböztetés, hiszen ez szintén képet adhat a település lakosságáról. Biztosan önálló plébániaként működött a Szent Péter-, a Szent Jakab-, a Boldogasszony-, a Szent Katalin-, a Szent Demeter-, a Szent Mihály- és a Szent Miklós-templom. A plébániák számából és sűrű elhelyezkedéséből ítélve Eger a középkor végén népes város lehetett.²⁷

A városi templomokat legalább négy alkalommal a pusztulás fenyegette: a tatárjárás, a huszita mozgalom, az 1552-es és az 1596-os ostromok során és azok következtében. Az 1552-es ostrom előtt a várost Dobó égette fel (ha a kőtemplomokat nem is rombolták földig, az ostrom vélhetően komoly károkat okozott bennük is). Nem feltétlenül járt a templomok teljes pusztulásával, de jelentősebb változást hozhatott a 16. században elterjedő protestantizmus is. Ismert, hogy a városra és a környékre a kálvinizmus gyakorolt jelentős hatást. 1580-ban például már csak a Szent Mihály-templom állt a katolikus egyház

²⁵ KOVÁCS, *Az egri egyházmegye története 1596-ig* 36–38.

²⁶ *Heves megye műemlékei II.* 235–236.

²⁷ NAGY, *Eger története* 16–19., *Heves megye műemlékei II.* 15.

birtokában, ám később azt is elfoglalta a többségében protestánssá lett lakosság.²⁸ Ezek a templomfoglalások pedig rendszerint a szakrális berendezések jelentős kárával jártak.²⁹

Végül az 1596-os ostrom, illetve az azt követő hódoltság időszaka a vallási élet színhelyeire is jelentős hatást gyakorolt, a keresztény templomokból, ha nem pusztultak el, muszlim mecsetek lettek. Erről az időszakról egyébként meglehetősen keveset tudunk, így például arról sincs információnk, hogy akár a várban, akár a városban egyetlen templom is megmaradt volna keresztényként.³⁰ Jelen esetben fontos hangsúlyozni a keresztény jelleget, ugyanis a reformáció hatására a 16. század végére Egerben – a források tanúsága szerint – már nem maradt római katolikus templom.³¹

Leegyszerűsítve a város három fő részből állt: (1) a várdombi püspöki, káptalani rezidenciákból és hadi építményekből, (2) a várdomb tövében elterülő településből, illetve (3) a közeli településekből, amelyek fokozatosan kerültek közös közigazgatás alá. Ha a templomok szempontjából vizsgálódunk, akkor azt láthatjuk, hogy a székesegyház tárgyalásával még nem végeztünk a Várhegygel, hiszen azon kívül más templom is volt.³² A Szent István prépostsági templomot már a 12. században is említették, egy 15. századi említése szerint pedig még a tatárjárás előtt épült. Mindezt a 20. századi ásatások is alátámasztani látszanak, eszerint a templom az Árpád-korban román stílusban épült, később pedig gótikus átépítés során bővítették, és a székesegyház északi falától néhány méterre feküdt. Méretei nem voltak jelentéktelenek: 12,5 méter széles és 20 méter hosszú volt, legalábbis a 20. századi feltárások következtetése alapján. A vár katonai funkcióinak növekedésével került háttérbe a szerepe, de például amikor 1506-ban a szomszédságában álló székesegyház leégett, annak szerepét a Szent István-templom vette át. A székesegyház szentélyének 1552-es felrobbanása során semmisülhetett meg a templom, újjraépítésére később már nem került sor.³³

Érdekes kérdés a Szent Péter-templom, amelyet Nagy József monográfiájában és több más helyen is szintén a Várhegyen, igaz már a sánc, tehát a külső vár területén, míg Pataki V. János a város Szabadhely nevű részén, tehát a mai piac környékén helyezett el.³⁴

²⁸ Soós, *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése* 53.

²⁹ SUGÁR, *Az egri püspökök története* 267–271., NAGY, *Eger története* 83.

³⁰ NAGY, *Eger története* 137., 156. Voit Pál a minoritákról azt írja, hogy „pár száz éves rendházukat a török megszállás alatt is megtartották és csupán 1596-ban hagyták el”. Ebben azonban ellentmondás, hogy Egerben a török hódoltság éppen 1596-ban kezdődött. Ugyanakkor arról tudunk, hogy a gyöngyösi ferenceseknek engedélyt adtak arra, hogy lelkipogondozói tevékenységet végezzenek a hódoltság területén. *Heves megye műemlékei II.* 234.

³¹ NAGY, *Eger története* 83., KOVÁCS, *Az egri egyházmegye története 1596-ig* 157–160.

³² *Heves megye műemlékei II.* 60.

³³ Uo. 146–148.

³⁴ Azért említettük mégis inkább a várnál a Szent Péter-templomot, mert Pataki V. János kifejezetten templomról nem ír, csak „Szabadhelynek Szt. Péterről van plébániája elnevezve”, így még az is elképzelhető,

Szintén erről a templomról írja feltételes módban Nagy József, hogy az a török hódoltság alatt a janicsárok szállása közelében volt, és mint a „Szent zászló dzsámija”³⁵ ismert.³⁶

Mielőtt rátérek az egyes templomok áttekintésére, fontos még egyszer megerősíteni: Eger megannyi mai temploma közül – elsősorban a török hódítás következtében – egyik sem középkori építtetésű.³⁷ A középkori templomok eredetéről ilyenformán csak az elvétve fellelhető írásos forrásokra és régészeti feltárásokra lehet hagyatkozni (mindez egyébként az egyéb épületekre is vonatkozik).

A Szent Jakab-templom az egyik legrégebbi településrészen (ma Cifrakapu tér) állt, amelyet vallonok laktak. Egerbe érkezésük pontosan nem datálható, de legkésőbb a 13. század közepéig meg kellett történnie. A templomhoz ispotály is tartozott, később azonban mindkettő elpusztult. Ismereteink szerint hasonló folyamatokról kell említést tenni az Almagyar településen egykor állt (1331 körül épült vagy felújított) Szent László-templomról, amelyhez szintén tartozott ispotály, de később ezek is megsemmisültek.³⁸

A Boldogasszony-templomról körülbelüli helyén kívül még azt tudható, hogy valószínűleg a klarisszák búcsújáróhelye volt, mivel a közelében állt egy rendházuk.³⁹ A törökök a templomot mecsetté alakították, és ebben a formában működött egészen az 1687-es felszabadításig.⁴⁰ A mecset mellett volt található egy török iskola is. Közvetlenül a felszabadulás után itt kaptak telket a szervita rend tagjai, akik 1728-ra rendházat, 1735-re pedig templomot is építettek. A torony Barkóczy Ferenc püspök támogatásával készült el 1754-re.⁴¹ 1943-tól plébániatemplom, amely 1950-től került egyházmegyei fenntartásba. 1943. január 1-től itt működött a lajosvárosi mellett Eger másik új plébániája. A kommunista diktatúra szerzetesrendek feloszlata óta (1950) áll egyházmegyei fenntartásban.⁴²

A ferencesek jelenlétének kezdete, ha nem is minden kétséget kizáróan mutatható ki, legkésőbb a 13–14. századra már biztosan jelen voltak Egerben.⁴³ Ez persze nem

hogy két külön helyszínről van szó. Ezt erősíti meg az a tény, hogy egy alkalommal Pataki is a sánc kapcsán említi a templomot. *Heves megye műemlékei II.* 15., 61., NAGY, *Eger története* 17–18., KRISTÓF, I. – A. HALÁSZ, Á. – BUZÁS, G., *Eger története a középkorban*, in *Eger ezer éve*, szerk. KRISTÓF, I. – BEREZC, A. Eger 2020, 25–26.

³⁵ *Eulia Cselebi török világotazó magyarországi utazásai 1664–1666*, ford. KARÁCSON, I. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1908, 113.

³⁶ NAGY, *Eger története* 135.

³⁷ KOVÁCS, *Az egri egyházmegye története 1596-ig* 62.

³⁸ KRISTÓF–A. HALÁSZ–BUZÁS, *Eger története a középkorban* 26–27., 31.

³⁹ Uo. 26–27. Máshol azt olvashatjuk, hogy a ferences rend temploma állt a szervita templom helyén, amely azonban az 1552-es ostrom során elpusztult. Sőt, Kovács Béla szerint klarisszák az egyházmegyében kifejezetten csak egy helyen, Sárospatakon telepedtek meg. KOVÁCS, *Az egri egyházmegye története 1596-ig*, 109–110.

⁴⁰ NAGY, *Eger története* 151.

⁴¹ Uo. 23., 257., SUGÁR, *Az egri püspökök története* 413.

⁴² Soós, *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése* 56.

⁴³ Uo. 59., KOVÁCS, *Az egri egyházmegye története 1596-ig* 109–110.

jelent egyből templomépítést, hiszen jellemző volt rájuk, hogy kis házakban berendezett magánkápolnáknak tartották a szentmiséket.⁴⁴ Emellett az is vita tárgya volt már korábbi korokban is, hogy vajon a minoriták vagy az obszervánsok telepedtek-e le előbb Egerben.⁴⁵ Vélhetően a minoriták voltak az elsők a mai Dobó téren, azonban 1492-ben a pápa közbeavatkozásával is, a minorita rendházat átadták az obszervánsoknak. Ez a templom a török hódoltság alatt átépítésre került mecsetté.⁴⁶

A mai Kossuth Lajos utcán található ferences templom helyén egykor Szent Deme-ter-templom állt, első említése 1297-ből ismert. A keleti kereszténységben népszerű védőszent korai alapításra utal. A 14–16. században a székeskáptalan birtokában állt.⁴⁷ Miután a török elfoglalta a várost, ezt is mecsetté alakították át.⁴⁸

A mai ortodox vagy közismertebb nevén rác templom helyén állt az Ágoston-rendiek templom. Pontos alapítás nem ismert, de 1346-ban már ismert a Szent Miklós tiszteletére emelt templom. Később búcsúengedélyt is kapott, illetve otthont adott a rendi nagykáptalannak is. Az 1552-es török ostrom elpusztította mind a templomot, mind a kolostort.⁴⁹

A régi új központ

A török hódoltságot Eger számára is a felvirágzás évszázada követte. Sok volt a teendő, hiszen nem csak a kövekből kellett új templomokat építeni, de a lelkipásztori tevékenységnek is új erőre kellett kapnia a protestáns túlsúlyba kerülő egyházmegyében.⁵⁰ Utóbbira ékes bizonyíték a templomok számának alakulása a 18. század legelején: római katolikus – 160/53; protes-táns – 796/48.⁵¹ A templomépítkezések szempontjából a 18. század végig igen gazdagnak tekinthető, mindegyik püspök kiemelkedően támogatta azokat. Barkóczy püspök számára különösen fontos volt a reprezentáció, így a nagyszámú és nagynevű mesterek bevonása vele kezdődött el.⁵² Ezt koronázta meg a század második felében Eszterházy Károly.⁵³

⁴⁴ KARÁCSONY, J., *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*, Budapest 1923, I. 14., 46–47.

⁴⁵ *Heves megye műemlékei II.* 362.

⁴⁶ NAGY, *Eger története* 152., SOÓS, *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése* 59–60.

⁴⁷ KRISTÓF–A. HALÁSZ–BUZÁS, *Eger története a középkorban* 29.

⁴⁸ *Heves megye műemlékei II.* 362.

⁴⁹ KOVÁCS, *Az egri egyházmegye története 1596-ig* 117.

⁵⁰ MIHALIK, B., *Plébános és közösség a 18. század közepi egri egyházmegyében*, in *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. századi Magyarországon*, szerk. BÁRTH, D. Budapest 2013, 87–89.

⁵¹ Az első szám a jó, a második a rossz állapotú templomokat jelöli. A Sugár István által közölt adatokban szerepelt még „ortodox” oszlop is, viszont több megyénél egyszerűen csak a „sok” kifejezés szerepel, tehát számszerűsíteni nem lehet. SUGÁR, *Az egri püspökök története* 374.

⁵² Uo. 415.

⁵³ NAGY, *Eger története* 248–267., SUGÁR, *Az egri püspökök története* 413., 434–435.

Nem mellékes, hogy Eszterházy püspökségével lezárult egy korszak, hiszen halálát követően az egyházmegye érseki rangra emelkedett, ezzel területe bár csökkent (hiszen területéből időközben több másik egyházmegyet is szerveztek), de tekintélye tovább növekedett.

A város visszafoglalásakor a császári tisztviselők a városban 10 mecsetet számoltak össze, amelyek többsége a már említett módon keresztény templomból került kialakításra, vagy annak helyére épült. A templomok 18. századi (újja)építése a fennmaradt források miatt már sokkal ismertebb történet.⁵⁴ Fontos még megjegyezni, hogy a az újratelepedéstől egészen a 20. század közepéig – a korábbiaktól eltérően – Egerben csak egy plébánia volt, a Szent Mihály-templom. 1943-ban előbb Szmrecsányi Lajos, majd 1944-ben Czapik Gyula érsekek változtattak ezen.⁵⁵

A felszabadítás után a ferencesek az elsők között érkeztek a városba, rendház építésére az egykori Szent Demeter-templom helyén álló mecsetet és néhány környező, dűledező házat kaptak meg.⁵⁶ Az építkezésekhez gyűjtéseket is szerveztek. Először a rendház készült el (1735), majd jóval később a templom, amelynek munkálatai három részletben történtek meg. Először a mecsethez építették a szentélyt, amellyel 1744-re végeztek. Ezt követően lebontották a mecsetet, és megépítették a főhajót, az így kapott, de még torony nélküli templomot 1755-ben szentelték fel. Végül a két torony és a homlokzat 1773-ra készült el.⁵⁷ Önálló plébániáját végül 1944-ben állították fel.⁵⁸

Ahogy azt már említettem, a minorita rend Egerben szintén a visszatérők közé tartozott. A korábbi templomuk helyén álló mecsetet rendelték ki számukra, amely azonban a patak közelsége és a talaj nedvessége miatt rossz állapotban volt. Rövidesen le is bontották (vagy talán magától össze is dőlt⁵⁹), és 1716-ra építettek egy kisebb, mondhatni „átmeneti” templomot. A Dobó téren ma is látható templom építésére ekkor még sem pénz, sem elegendő méretű telek nem állt rendelkezésre. A várossal húzódó birtokkvitát végül Barkóczy Ferenc döntötte el a rend javára, így az 1758-as alapkőletétel után 1773-ra felépült a minorita templom, amely az ország egyik legjelentősebb, de európai viszonylatban is kiemelkedő barokk templomnak számít.⁶⁰ A tervező személyével kapcsolatban az utóbbi évekig is folyt a vita, felmerült Matthias Gerl és Kilian Ignaz Dientzenhofer is.⁶¹

⁵⁴ NAGY, *Eger története* 151.

⁵⁵ Soós, *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése* 54–55.

⁵⁶ Rövid ideig a Szent Mihály-templommal alakított mecsetben rendezkedtek be. Uo. 59.

⁵⁷ Uo. 255., SCHATTMANN F., *Kéttornyú barokk templomok Magyarországon*, in *Egyháztörténeti Szemle* 20. évf. (2019/4), 80–81.

⁵⁸ Soós, *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése* 59.

⁵⁹ Uo. 60.

⁶⁰ NAGY, *Eger története* 257–258.

⁶¹ KELÉNYI, Gy., *Az egri minorita templom építéséről*, in *Ars Hungarica* 34. évf. (2006/1–2), 29–38., SCHATTMANN, *Kéttornyú barokk templomok Magyarországon* 81.

A Szent Katalin-templom helyén (illetve bizonyára részben abból) a török uralom alatt dzsámi és a ma is álló minaret épült. A felszabadítás során a dzsámi és minaret is épségben megőrződött, így előbbit – ahogy azt fentebb már említettük – felszentelték Szent József tiszteletére, és egészen 1841-es lebontásáig állt. 1687-es újrászentelésekor előbb káptalani tulajdonban, majd 1728-tól az Erdődy püspök által letelepített irgalmasrendiek birtokában volt.⁶² A visszatelepüléskor rövid ideig ez a templom látta el a székesegyház funkcióit is.⁶³ Ennek közelében épült fel az irgalmasrendiek kórháza, amely néhány évtized múlva a tervezett egri egyetem rövid életű orvosi fakultásának biztosította a gyakorlati képzést.⁶⁴ A kórházhoz tartozó templomot Pyrker érsek építtette 1844-ben.⁶⁵

Az Ágoston-rendi Szent Miklós-templom környékét a törökök a rác (délszláv) segédcsapataik számára ajándékozták, katonai szolgálataik fejében, de a templomot ekkor még nem kapták meg, azt mecsetté alakították át. Ez a helyzet változott a felszabadítás után, ugyanis 1687-ben a város ortodox szerb lakossága vette birtokba a mecsetet és alakította át (illetve vissza, igaz, már ortodox) Szent Miklós-templommá, igaz, toronyépítésre és harangfelszerelésre jogot csak 1753-ban kaptak Barkóczy Ferenc püspöktől. Ezt követően azonban a templom állapota súlyosan leromlott, és hosszas küzdelem után, végül II. József 1784-es egri látogatásának eredményeképpen engedélyt kaptak a ma is látható templom felépítésére. Az új templomot 1788-ban szentelték fel, teljesen 1792-re készült el.⁶⁶

A jezsuiták megjelenése a városban párhuzamosan zajlott a felszabadítással. A számukra kijelölt területen egy nagyobb, újonnan (tehát nem korábbi keresztény templom helyére) épített mecset,⁶⁷ illetve „17 kamraszerű házacska állott, s egy részüknek még ablaka sem volt”.⁶⁸ A rendház és a templom első, de vélhetően nem végleges terveit Pethő István készítette 1699-ben, 1700-ban pedig az alapkövek letételére is sor került. A Rákóczi-szabadságharc a jezsuiták számára különösen akadályozó tényezőnek bizonyult.⁶⁹ Végül itt is előbb a rendház készült el (a földszint már 1703-ban, a teljes épület csak 1727-ben), majd azt követően a templom, utóbbi végül Giovanni Battista Carlone (1682–1747) vezetésével.⁷⁰ A munkálatokat 1731-ben kezdték, és igen gyorsan, 1733-ban használatba is vették. Ekkor azonban még nem beszélhetünk kész templomról, a főoltárt például csak 1769-ben kezdték építeni. Mint az közismert, a jezsuita rendet 1773-ban feloszlatták, az egri

⁶² NAGY, *Eger története* 152., SUGÁR, *Az egri püspökök története* 398.

⁶³ SUGÁR, *Az egri püspökök története* 365.

⁶⁴ KAPRONCZAY, K., *A magyar orvoslás korszakai*, in *Kaleidoscope*, Vol. 10. (2019/18), 89–91.

⁶⁵ GERŐ, L., *Eger* 1954, 58.

⁶⁶ NAGY, *Eger története* 149., 152. 204–205., 259., SUGÁR, *Az egri püspökök története* 437.

⁶⁷ NAGY, *Eger története* 152.

⁶⁸ Uo. 151.

⁶⁹ *Heves megye műemlékei II.* 531–532.

⁷⁰ SCHATTMANN, *Kéttornyú barokk templomok Magyarországon* 79.

rendházat és templomot pedig a ciszterciek kapták meg.⁷¹ A templom sorsa az ezt követő néhány évtizedben meglehetősen mostoha volt. Először is a ciszterci rend az átvételkor a fenntartás fedezetéül szolgáló birtokot nem kapta meg, másrészt pedig 1787-ben II. József magát a rendet is feloszlatta. A ciszterek a templomba végül csak 1802-ben térhettek vissza. Az 1800-as és 1827-es tűzvészek és később földrengések is komoly károkat okoztak.⁷² 1902-re készült el az új rendház, majd 1944-től plébániaként működött a templom, 1950-től egyházmegyei fenntartásban.⁷³

A trinitárius rend Erdődy püspök kifejezett meghívására érkezett 1717-ben Egerbe. Helyet a rendház és temető számára a pestistemető mellett kaptak, helyén korábban sem templom, sem mecset nem állt (a temetőhöz ugyan tartozott egy kis kápolna, de ezek már a városfalon kívül).⁷⁴ Ahogy azt eddig láthattuk, a rendház itt is jóval előbb (1719–1735 között) készült el. A templom építését 1748-ban kezdték, azonban 1763-ban egy tűzvészben mind az épülő templom, mind a rendház leégett. Mindezek után, 1771-ben került sor a felszentelésre. A ma is álló épület azonban csak néhány évben működött templomként. II. József király 1784-es szerzetesrendelet feloszlató rendelete a trinitárius rendet is érintette. A templomból előbb sóhivatal, majd katonai raktár lett. Habár a Szent Mihály-templom bontása és az új székesegyház építése között a liturgikus cselekményeket ebben az épületben tartották. Az új székesegyház elkészülte után ismét a hadsereg használta egészen 1945-ig. Az elmúlt évtizedekben különféle kulturális funkciókat látott el az épület. A leromlott állapotú kolostort 1960-ban lebontották, helyére a IV-es számú iskolát építették, amely napjainkban az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem gyakorlóiskolájaként működik.⁷⁵

A Szent Anna-templom eredeti helyén először muszlim mecset állt.⁷⁶ A mai templom Komáromi János prépostkanonok támogatásával az 1720-as években épült az ispotályhoz kapcsolódóan. Az épületegyüttes az irgalmasrendieknek a patak túloldalán való kórházalapítását követően kifejezetten szegényházként funkcionált, a későbbi évszázadokban pedig újra kórházként. Az eredeti épületet – a templom kivételével – 1936-ban lebontották.⁷⁷

Az Egerhez 1960-as évek óta tartozó Felnémeten lévő Szent Rozália-templom helyén eredetileg egy középkori templom állt, azonban az akkor még különálló település az első török ostrom során elnéptelenedett, templomának köveit a török hódoltság alatt az egri

⁷¹ NAGY, *Eger története* 255–256.

⁷² *Heves megye műemlékei II.* 538–539., Soós, *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése* 62.

⁷³ Soós, *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése* 62.

⁷⁴ SUGÁR, *Az egri püspökök története* 398.

⁷⁵ NAGY, *Eger története* 256–257.

⁷⁶ Uo. 152.

⁷⁷ *Heves megye műemlékei II.* 557–559.

falban használták fel. A településen emellett egy kápolna romjai is látszódtak a 18. század elején. A településhez tartozó pálos kolostornak a török hódítás vetett véget.⁷⁸ Erdődy Gábor püspök 1715-ben kezdett bele új templom építtetésébe, Giovanni Battista Carlone tervei alapján.⁷⁹ A munkálatok egészen az 1750-es évekig tartottak, sőt például tornyába még Eszterházy Károly püspök is készíttetett harangot. Itt külön plébániát 1789-ben állított fel az egri püspök.⁸⁰

A legújabb templomok

A Lajosvárosban található Szent Lajos-templom építését 1937-ben kezdték meg (Hevesi Sándor tervezte), és még abban az évben be is fejezték. Az alig kétezer fős lakosság számára neobarokk stílusban épült templom felszentelésére 1937. november 1-jén került sor, a szentelő Kriston Endre segédpüspök volt.⁸¹ Ennél is jelentősebb tény, hogy a már említett szervita templom mellett 1943. január 1-gyel itt került kialakításra Eger újabb plébániája.⁸²

Valamivel fiatalabb a Jézus Szíve-templom az úgynevezett Maklár-külváros részen. Korábban itt két temetőkápolna volt egy-egy kápolnával: Szent Rókus és Szent Rozália temető. A növekvő lakosság szám szükségessé tette újabb plébániák létrehozását, így 1946-ban megalakult a Jézus Szíve plébánia.⁸³ Kezdetben a Szent Rozália kápolnában gyűlt össze a helyi közösség szentmisére. Az 1947-ben elkezdett templomépítés politikai és anyagi okokból kifolyólag nagyon elhúzódott. Éveken át csak a falak álltak, később pedig a félkész templomban, mostoha körülmények között zajlottak a szentmisék. Végül érseki támogatással és a helyi lakosság összefogásával valósult meg az építkezés, a templomot 1987-ben szentelte fel Kovács Endre püspök. A torony 2005-ben készült el.⁸⁴

Az egri templomok közül a legfiatalabb már 21. századi. Bár az épület 20. századi, de védőszentje és dedikált küldetése teljes mértékben az új évszázad, sőt az új évezred jelképének tekinthető: Szent II. János Pál Missziós Központ.⁸⁵ A templom felszentelésére

⁷⁸ KOVÁCS, *Az egri egyházmegye története 1596-ig* 120–121.

⁷⁹ SUGÁR, *Az egri püspökök története* 377.

⁸⁰ Uo. 604–611., Soós, *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése* 56–58.

⁸¹ Részletek „Deli János, plébános úr által összegyűjtött anyagokból” <http://szentlajos.plebania.hu/html/menuf01.html> – utolsó letöltés: 2023. június 5.

⁸² Soós, *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése* 58–59.

⁸³ Az alakuláskor rövid ideig még Szent Rozália nevét viselte a közösség. FESZTBAUM, B., *Hatvan esztendő lett az egyházközség*, in *Heves Megyei Hírlap* 17. évf. (2006/144), 13.

⁸⁴ Soós, *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése* 58., FESZTBAUM, *Hatvan esztendő lett az egyházközség*, 13.

⁸⁵ BÉRCZESSY, A., *Kereszt a betonrengetegben – felszentelték Felsőváros templomát Egerben* in *Magyar Kurír Katolikus Hírportál*, <https://www.magyarKurir.hu/hirek/kereszt-betonrengetegben-felszenteltek-eger-felsővaros-templomat> – az utolsó letöltés: 2023. június 05.

2019. szeptember 1-jén került sor, amely egyben az Egerben 2012 óta működő Redemptoris Mater Egyházmegyei Missziós Szeminárium lelki központja és Eger-Felsőváros egyetlen temploma. Az eddig tárgyalt templomok közül ez utóbbi abban mindenképpen eltér, hogy az épület eredetileg nem templomnak épült, világi funkciókkal bírt, missziós küldetése tehát már helyszínében is kifejeződik.⁸⁶

Remélem, hogy ezen rövid összefoglaló betekintést enged Eger történelmének sokszínűségébe és gazdagságába. Egy-egy templom története rávilágíthat az egész közösség életének eseményeire, a város kollektív történetére. Annak a városnak a múltjára, amely a nagy elődök munkásságának nemcsak haszonélvezője, hanem az utóbbi korok, így napjaink inspirálója is.

⁸⁶ PAP, I., *Kettős ünnepet tartottak az egri Redemptoris Mater Egyházmegyei Missziós Szemináriumban* in *Magyar Kurír Katolikus Hírportál*, <https://www.magyarKurir.hu/hirek/kettos-unnepet-tartottak-az-egri-redemptoris-mater-egyhazmegyei-misszi-os-szeminariumban> – utolsó letöltés: 2023. június 5.